

A fametsző halála

*addig vagyunk-leszünk
amíg a lépcsők bennünk is
vásznak-vénülnek
s újulnak a falak amíg
halljuk a csengőt
s benne a tengert
és minden rodostóban
zágont*

(Kányádi Sándor)

Meghalt Buday György, megszabadult fizikai és lelki terheitől, s eltávozott egy másik, rejtélyes világba. Mert rejtélyes volt — s bizonyára még sokáig az is marad — fametszőnk földi élete. Ez az oka részben annak is, hogy — a szórványos születésnap megemlékezéseket leszámítva — alig van megfelelő irodalom a művész életéről és munkásságáról. A hosszú külföldi tartózkodás indokolhatja, de nem mentheti a közömbösséget.

A Kolozsvárott 1907. április 7-én született Buday György már gimnazista korában rajzolt, lapot szerkesztett, önképzőkört szervezett. 1924-ben az új hatalom gáncsvetési elől a családnak át kellett települnie Szegedre. A serdülő Buday „hazavágyó nosztalgiája” — ahogy ő nevezi ezt a lelkiállapotot — sokáig akadályozta a szegedi gyökéreresztesnek. Három-négy év múlva azonban ez is megtörténik. Az egyetemi ifjúság egyik diákvezetőjéből a harmincas évek elejére rendszeresen publikáló művész válik. Elnöke lesz a kor egyik ígéretes szellemi, művészi és erkölcsi értékeket termelő közösségének, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának. Egykori tagjai közül ma már csak Árvay Erzsébet, Tomori Viola és Baróti Dezső gyászolják „emberfaragó” barátjukat.

A művészi sikerek segítik, a világ megismerésének vágya ösztönzi abban, hogy külföldi tanulmányi ösztöndíjhoz jusson. Először a római Magyar Akadémia nyújt lehetőséget a művészet itáliai klasszikusainak megismeréséhez és feldolgozásához. Ezt követően az angliai ösztöndíj jelenti tulajdonképpen a vágyak igazi beteljesülését. A British Museum grafikai lapjainak és a toleráns angol életformának tanulmányozása feledtetik a kezdeti egzisztenciális nehézségeket. A párizsi vilákiállításán az Illusztrációk, művészeti könyvek kategóriában kiosztott Grand Prix-k egyikével jutalmazták fametszetes tablóját. A British Museum több tucat metszetét vásárolja meg, megbízásokhoz és angol kapcsolatokhoz jut. A sors könyörtelen, nem engedi élvezni a sikereket, kezdetét veszi a második világégés.

Buday úgy dönt, hogy Angliában marad, s innen metszeteivel és a titkos Petőfi rádió Magyarországra sugárzott információival és elemzéseivel támogatja az antifasiszta ellenállást. Ilyen bátor kiállást egy gyáva kormány csak az állampolgársági kötelekből való kizárással torolhatja meg. Meg is teszi. Nem ez az egyetlen háborús sérülése Budaynak, hiszen otthoni baráti körét a harci események és a különböző indíttatású atrocitások megtizedelték. A béke beköszöntével londoni közéleti tevékenységét és szervező munkáját kamatoztatva a demokratikus Magyarország képviselőjében az új londoni Magyar Intézetet igazgatja. 1947-ben hazalátogat, gyűjteményes kiállításának utolsó darabja egy Tamási-illusztráció: — Ábel hazatér. A kommunista párt brutális hatalomra törése azonban meghiúsította nem csak a fizikai, de a művészi és lelki hazatérést is. Egy újabb látogatáskor, 1949 tavaszán szinte az utolsó pillanatban

sikerült kimenekülnie az országból, elkerülve a letartóztatást. A történet a gyáva kormány intézkedésével megismétlődik. Disszidenssé nyilvánítják, és elbocsátják állásából. A londoni Magyar Intézet azóta sem épült fel romjaiból. Remélhetőleg egy új kulturpolitikai irányítás felismeri egy londoni Magyar Intézet szükségességét és jelentőségét, ezzel is elégtételt adva Buday úttörő munkájának.

A hivatalos magyar közvélemény ezután húsz esztendőre szem elől veszti Budayt. A fametsző pedig visszatér művészi munkájához, de lelkileg súlyosan sérült. Kötődését nemzetéhez, ifjúságához és művészi ideáljaihoz a Szegei Kis Kalendáriumoknak megfelelő londoni Kis Könyvekkel fejezi ki. Chelsea-i műtermében egymaga nyomja ezeket a bibliofil ritkaságokat. Rendszeres kiállítója a Királyi Metszők évi tárlatainak, hiszen 1939 óta e cím birtokosa is. Harry Carterral, a neves tipográfia-történéssel közösen bebizonyítják, hogy a gyönyörű és népszerű Janson-betűk alkotója az erdélyi Misztótfalusi Kis Miklós volt. Az Angliában roppant népszerű és nagy hagyománnyal rendelkező Karácsonyi Kártyák tudós kutatója lesz. Talán a szigetország legnagyobb gyűjteményét építi fel, kutatásai során kapcsolatba kerül a királyi családdal is. Minden harmonikusnak tűnik, csak a sebek nem eléggé gyógyultak még ahhoz, hogy egy újabb megrázkódtatást kibírjanak. Az 1956-os forradalom leverése, a megtorlások hírei kétségbe ejtik, idegszanatóriumba kerül. Kisebbség nagyobb megszakításokkal ott él haláláig. Hogy mit nem tudott a „kinti” életben elviselni, mely elől számúzta önmagát, azt csak nagyon alapos kutatás és angolul írott naplójának tanulmányozása tudná felderíteni. A sanatóriumban egy kerti pavilonban műhelyt rendeznek be számára, ahol körülveszi magát egy művész életének majdnem minden kellékével, a klasszikus zenétől és folyóiratoktól kezdve a kézisajtón és könyveken keresztül a virágokig. Csak az emberek, a lüktető, inspiráló, változatos, minden nehézsége ellenére mégis szép élet hiányzik innen. Egy-egy leheletnyi életet jelentenek a levélváltások és a ritka látogatások.

A fáradt lélek, de mindig élénk szellem hálás ezekért az impulzusokért. Ezekből keletkezik a 70-es évek elején a Buday György fametszetei című Helikon-kiadvány, majd az angol nyelvű költői Anthológiához a huszonöt költőportré, melyek odahaza is bemutatásra kerültek. A tervbe vett huszonöt íróportrét nem tudja befejezni, ereje már csak az évenkénti, saját maga számára kötelező, barátai által remélt újabb karácsonyi kártyára elegendő.

Nyolcvanadik születésnapját az emigráció és az óhaza egyaránt ünnepli. Szeged emléklappal, a Minisztertanács Csillagrenddel tünteti ki. A gratulálók között örömmel fedez fel új érdeklődőket és barátokat. A fizikai fájdalmak nem engednek többé, hogy műhelyébe járjon. De a szellem még élénk, bizonyára regisztrálja azt is, hogy második szülővárosa, Szeged, május 21-én diszpolgárává választotta.

1990. június 12-én csendben eltávozott közülünk. Felbecsülhetetlen értékű hagyatékának nagy részét utolsó beszélgetésünk alkalmával az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának gondolta átengedni. A hagyaték angliai vonatkozású részét hálája és nagyrabecsülése jeléül a szigetországnak akarta ajándékozni. Reméljük, hogy végakarata mihamarabb teljesülni fog, s a hazatért anyag ismeretében hamarosan megszületik a várva várt, fehér foltoktól mentes monográfia, mely hozzásegíti Buday Györgyöt, hogy végérvényesen elfoglalja az őt megillető helyét a magyar grafika és az emberi helytállás történetében.

Zürich, 1990. július 8-án

PÓCSI LÁSZLÓ